

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-33>

УДК 331.5 (314.72)

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЗАЙНЯТІСТЬ ЖІНОК-ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

THE IMPACT OF WAR ON THE EMPLOYMENT OF INTERNALLY DISPLACED WOMEN IN UKRAINE

Гуляєва Людмила Петрівнакандидат економічних наук, доцент,
Академія праці, соціальних відносин і туризму;
стипендіатка,Польський інститут перспективних досліджень (PIAST)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0045-8551>**Huliaieva Liudmyla**Academy of Labour, Social Relations and Tourism;
Polish Institute of Advanced Studies PIASt

У цій статті проведено аналіз впливу війни на зайнятість жінок-внутрішньо переміщених осіб в Україні. За допомогою структурованого опитування, яке охопило респондентів з різних регіонів країни, було зібрано дані щодо соціально-економічної ситуації цієї вразливої групи жінок та їх позицій на ринку праці. Результати дослідження наочно демонструють специфічні потреби, бар'єри та виклики, з якими зіткнулися жінки-внутрішньо переміщені особи у сфері зайнятості. Наголошується на необхідності розробки та реалізації програм підтримки та адаптації жінок з урахуванням їх специфічних потреб. Результати дослідження можуть слугувати основою для розробки ефективних стратегій та політик, спрямованих на підтримку жінок-внутрішньо переміщених осіб, їхню адаптацію до ринку праці та поліпшення соціально-економічного становища.

Ключові слова: жінки, внутрішньо переміщені особи, зайнятість, ринок праці, соціально-економічна адаптація, Україна.

This article presents a comprehensive analysis of a survey conducted to assess the impact of the ongoing conflict on the employment of internally displaced women in Ukraine. The study aims to understand the impact of the conflict on women's lives, their needs, and experiences. Through a structured survey conducted among internally displaced women in various regions of Ukraine, data was collected regarding their socio-economic situation, living conditions, access to basic services, education, and healthcare. The general characteristics of women in the survey, including age, education, availability of children, home settlement type and other indicators were analysed. The survey also explored the psychological well-being, the impact of the conflict on employment, and the threats faced by women in conflict zones. The survey results revealed the significant challenges and difficulties faced by internally displaced women in Ukraine as a result of the war. They often have to seek new places to live, lose access to basic services, and face economic instability. Many of them also experience psychological distress due to the stress and traumatic experiences of war. Analyzing the survey data, the article highlights the needs of this vulnerable group of women and recommends potential ways to improve their situation. It emphasizes the importance of ensuring access to employment, education, language course for internally displaced women. It also discusses the importance of integrating a gender perspective into policies and support programs aimed at addressing the issues faced by internally displaced individuals. Overall, the article provides valuable insights into the complex situation faced by internally displaced women in Ukraine due to the conflict. It contributes to raising awareness and understanding of these issues while emphasizing the need for concrete actions to support and improve their conditions. By addressing the specific challenges and needs of internally displaced women, it offers a platform for further discussion and advocacy towards creating a more inclusive and supportive environment for them.

Keywords: women, internally displaced persons, labor market, employment, socio-economic adaptation, Ukraine.

Постановка проблеми. У зв'язку із повномасштабною війною в Україні у 2022 році значна кількість громадян України була зму-

шена покинути місця постійного проживання та переселитися в інші регіони країни. Наразі кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО)

складає 4,86 млн. осіб, серед яких 2,91 млн або 59,8% жінки [1]. Тікаючи від війни, жінки-ВПО змушені адаптуватися до життя в нових громадах, шукаючи нове місце на ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Наукова спільнота в Україні та світі активно займається дослідженням проблем, пов'язаних з ВПО. Теоретико-методичним підґрунтям цієї публікації стали наукові праці вітчизняних та зарубіжних науковців Глібко С., Розгон О., Подрез-Ряполова І. [4], Трубавіна І. [2], Фавсет Дж. [3], Єо Б., Хуанг С., Гонсалес Дж. [8], Катсяфікас К., Сегес Флерак Ю., Кок С., Боц Н., Ділен А. [6], О'нейл Т., Флорі А., Форесті М. [7], та ін., які акцентують увагу на правових, економічних та соціальних проблемах вимушеної міграції та внутрішнього переміщення у зв'язку з військовими конфліктами.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Не зважаючи на глибокий інтерес сучасної науки до проблем внутрішньої вимушеної міграції та різних аспектів адаптації ВПО до життя у приймаючих громадах, більшість сучасних наукових розвідок стосуються ВПО в цілому без урахування гендерних особливостей або стосуються періоду з 2014 до початку повномасштабної війни в Україні. Є потреба у проведенні аналізу впливу широкомасштабної війни на зайнятість жінок, що після 23 лютого 2022 року стали ВПО, вивчення їх специфічних потреб та особливостей перебігу процесу адаптації до ринку праці. Результати таких наукових досліджень можуть слугувати базою для розробки державної політики у сфері зайнятості ВПО, проектної діяльності організацій громадянського суспільства, стануть аналітичною та науковою базою для визначення пріоритетів і конкретних програм підтримки та адаптації жінок-ВПО до ринку праці.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета – здійснити оцінку впливу широкомасштабної війни в Україні на зайнятість жінок, які стали ВПО після 23 лютого 2022 року. Досягнення мети передбачає проведення порівняльного аналізу позицій жінок на ринку праці до та після початку повномасштабної війни, а також визначення специфічних потреб і проблем, з якими стикається ця вразлива група жінок у сфері зайнятості та в процесі адаптації до ринку праці приймаючого регіону.

Дослідження базується на всеукраїнському опитуванні, що було проведене автором у листопаді-грудні 2022 року в рамках наукового проекту «Economic and social

situation of Ukrainian women -forced migrants in Ukraine and Poland» (IWM-PIASt Fellowship Programme) [5]. Опитування охопило 589 респонденток з різних регіонів України – жінок-ВПО, які після 23 лютого 2022 року покинули місце постійного проживання в Україні та змушені, втікаючи від війни, переїхати в інші регіони України (незалежно від того, чи жінки отримали офіційний статус внутрішньо переміщеної особи).

Вибірка була сформована випадковим методом. Для збору даних використовувалися онлайн-анкети, розроблені на основі кабінетного та фокус-групового досліджень, консультацій з експертами. Анкета містила закриті та відкриті питання, що дозволило отримати розгорнуті відповіді респонденток про їх досвід та проблеми адаптації до ринку праці. Анкета була створена у форматі Google Form та поширювалася у соціальних медіа Telegram та Facebook, а також серед організацій громадянського суспільства, які працюють з жінками-ВПО.

Опитування проведене з дотриманням принципів етики наукових досліджень, включаючи конфіденційність та анонімність даних респонденток. Зібрані дані проаналізовані з використанням статистичного програмного забезпечення Excel. Використовувалися статистичні методи для опису основних характеристик вибірки. У дослідженні було враховано такі обмеження: обмежена кількість жінок-ВПО, які взяли участь у опитуванні, можливість спотворення результатів через суб'єктивність відповідей та самовідбір вибірки.

Виклад основного матеріалу. Проаналізуємо структуру вибірки за критеріями: вік, освіта та характеристики населеного пункту, звідки прибули жінки-ВПО у приймаючий регіон.

Аналіз вікового розподілу респонденток (рис. 1) вказує на переважання вікової групи 30–39 років (38,37%), що свідчить про соціальну та професійну активність таких жінок щодо прийняття рішення переміститись у більш безпечне місце перебування. Значна частка респондентів належить до груп 40–49 років та 18–29 років – 26,49% та 14,26% відповідно. Найменшою є частка жінок-ВПО віком 60 років і старші – лише 4,92%. Вказане, з одного боку, підтверджує тезу, що старші люди мають обмежену можливість фізично переміщатися та більш схильні через емоційну близькість з постійним місцем проживання залишатися вдома, навіть в умовах небезпеки для життя. З іншого боку, низька

частка осіб старшого віку може пояснюватися обраною методологією: поширення анкети через соціальні мережі та цифровий формат її заповнення респондентами (Google Form) для багатьох представниць міг бути недоступним.

Більшість жінок-ВПО (57,9%) мають вищу освіту або науковий ступінь. Значна частка вибірки представлена жінками з професійною освітою (кваліфіковані робітники та молодші спеціалісти/бакалаври), які складають відповідно 15,28% і 10,02% респонденток.

До внутрішнього переміщення найвища частка жінок проживали у невеликих містах від 15 тис. до 100 тис. населення (34,13% респонденток). Дещо нижчою, але також високою, є частка жінок, що мешкали в містах з населенням від 100 тис. до 1 млн. осіб – 21,06%. 18,85% жінок проживали у містах-мільйонниках з населенням понад 1 млн. осіб (рис. 2). Лише 13,07% жінок мешкали в сільській місцевості, а 12,92% жінок перебували до переміщення у селища міського типу з населенням від 3 тис. до 15 тис. осіб. У підсумку доходимо висновку, що переважно міграція відбувалася з міських територій (86,93% респонденток), тоді як жінки з сільської місцевості виявили нижчу активність до внутрішньої міграції через війну (лише 13,07% жінок-ВПО приїхали з села).

Аналізуючи регіональну структуру потоків внутрішньої міграції, відмітимо, що найбільше жінок прибули на місце тимчасового проживання із Запорізької (42,95%), Харківської (19,35%), Донецької (14,09%), Луганської (4,92%), Херсонської (3,57%) областей та міста Києва (3,90%).

Проаналізуємо вибір жінками типу населеного пункту для внутрішньої міграції. Біль-

шість жінок (69,10% респонденток) обрали місцем для переселення міста з населенням від 100 тис. до 1 млн осіб. Лише невелика кількість жінок перемістилась в села (7,47%), невеликі міста (9,00%) та селища міського типу (5,09%). Таким чином, внаслідок внутрішніх вимушених міграційних процесів в Україні має місце переміщення робочої сили з сільських територій, міст-мільйонників, невеликих міст та селищ міського типу до крупних міст з населенням від 100 тис. до 1 млн осіб. Серед опитаних жінок-ВПО найбільш привабливими для міграції стали такі області України: Запорізька (в цю область перемістилися 35,31% респонденток), Полтавська (12,05%), Львівська (10,19%), Закарпатська (5,77%), Київська (5,77%), Чернівецька (5,09%), м. Київ (6,45%).

На момент опитування (рис. 3) помітно, що більшість респонденток (77,42%) перебували на новому місці проживання протягом понад 6 місяців, що вважаємо достатньо тривалим періодом, щоб робити перші висновки щодо адаптації жінок до приймаючої громади та ринку праці. Найбільша група жінок-ВПО (39,73%) перебували у вимушеному переселенні протягом 8–9 місяців.

Найпоширенішою причиною вибору конкретного населеного пункту для переміщення є наявність у населеному пункті знайомих або родичів, про що поінформували 46,69% респонденток. Це вказує на важливість підтримки родини та соціальних зв'язків під час внутрішнього переміщення та прагнення жінок-ВПО залишитися поруч з близькими людьми. Для кожної третьої жінки (29,03% респонденток) вибір населеного пункту став результатом випадкових обставин. Значна частка жінок (19,19%) перемістилися в обраний населе-

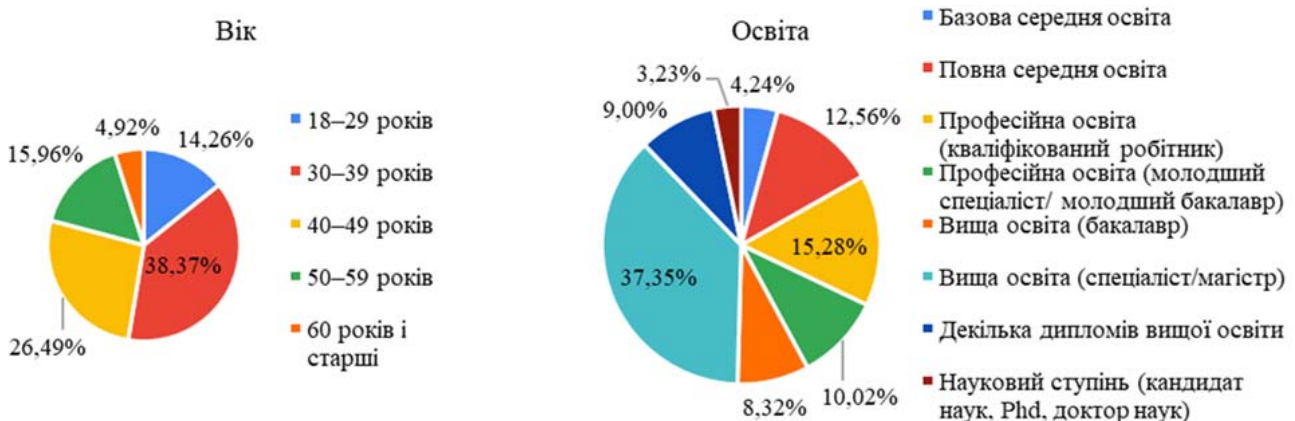

Рис. 1. Загальна інформація щодо віку та освіти жінок-ВПО
Джерело: розроблено автором за результатами опитування

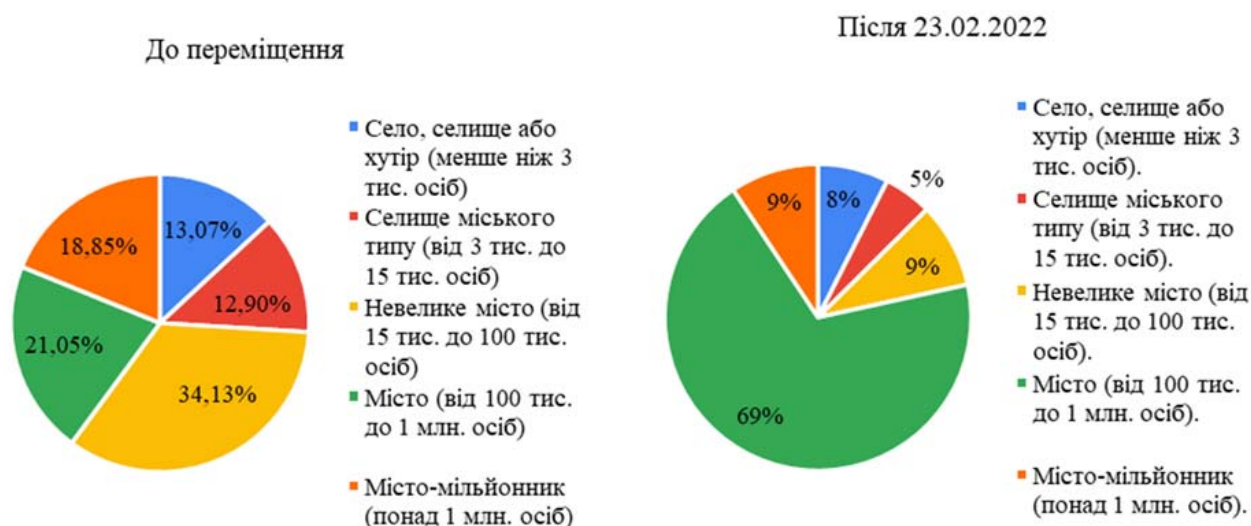

Рис. 2. Загальна інформація щодо типу населеного пункту, з якого жінки перемістилися та в якому розмістилися після 23.02.2022 року

Джерело: розроблено автором за результатами опитування

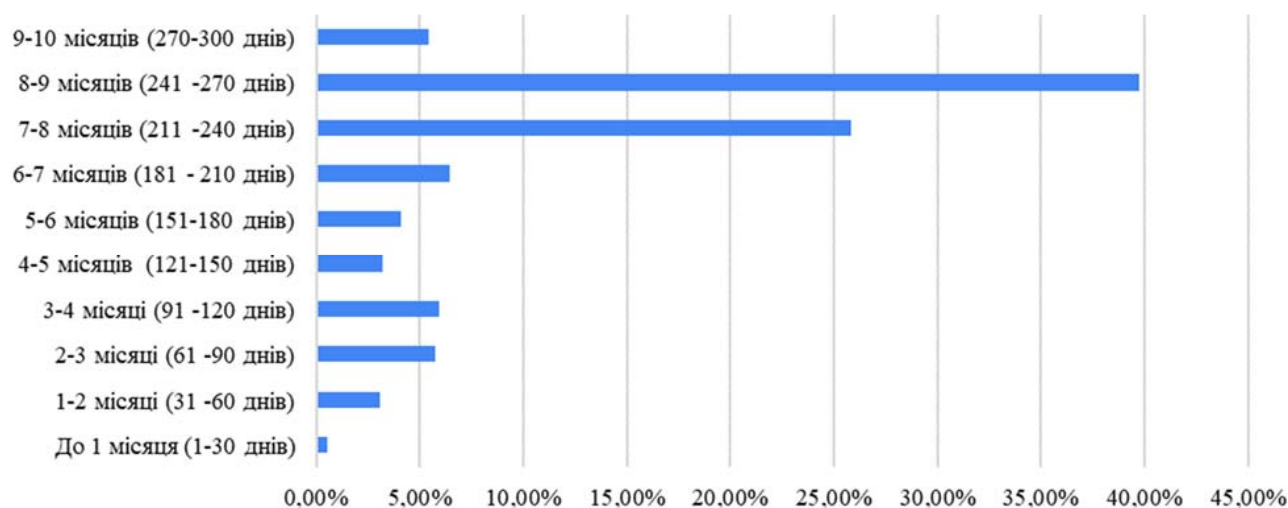

Рис. 3. Термін перебування жінок-ВПО на новому місці проживання

Джерело: розроблено автором за результатами опитування

ний пункт, бо вважали його більш безпечним у порівнянні з іншими регіонами України. Для 16,47% жінок вибір був обумовлений економічними чинниками – наявністю доступного житла з прийнятною орендною платою.

Звернемо увагу, що чинники пов'язані з можливістю працевлаштування у приймаючому населеному пункті суттєво не впливали на вибір жінок (про важливість цього фактора повідомили лише 3,74% респонденток). Практика, коли роботодавець допомагав жінкам переїхати на нове більш безпечне місце проживання також не набула поширення – тільки 1,7% підтвердили наявність такої підтримки від компаній, де вони працювали до війни.

Більшість жінок-ВПО (65,03%) перемістилися разом з неповнолітніми дітьми. Урахування даного фактора є надзвичайно важливим для адаптації жінок до ринку праці приймаючого регіону, адже наявність дітей потребуватиме пошуку роботи, яка відповідатиме специфічним потребам жінки як матері, що у першу чергу стосується графіка роботи.

Результати опитування вказують, що війна (період з 24 лютого 2023 року) зумовила різке погіршення матеріального становища жінок-ВПО та їх сімей (табл. 1). Однак, вплив війни на різні групи жінок-ВПО був різнонаправленим. Так, відсоток жінок, які зазначали, що грошей не вистачало на необхідні продукти, зріс

з 1,87% (довоєнний показник) до 32,77% на момент опитування. Отже, кожна третя жінка-ВПО та її родина знаходяться за межею бідності. Втрата роботи, зростання цін на товари та послуги, зниження доступності соціальних пільг та допомоги можуть бути причинами цього погіршення. Водночас частка жінок, які зазначали, що їхні доходи були достатніми для харчування та придбання необхідних недорогих речей, під час війни збільшилася з 17,83% відповідей до 50,42%.

Суттєвий спад характерний для групи жінок з середнім достатком: 1) частка респон-

денток, що обрали відповідь «На життя вистачало, але придбання речей тривалого вжитку викликало труднощі» зменшилася у 2,8 разу з 38,37% до 13,24% респонденток; 2) відсоток жінок, що обрали відповідь «Жили забезпечено, але не могли собі дозволити крупні покупки» скоротився у 12 разів: з 36,67% до 3,06%. У 10 разів знизилася частка жінок з високим рівнем матеріального забезпечення («Можуть собі дозволити практично») – з 5,26% до 0,51%. Отже, більшість жінок-ВПО та їх сімей стали більш фінансово вразливими після початку повномасштабної війни, потре-

Таблиця 1

Матеріальне становище жінок-ВПО та їх сімей до та після початку широкомасштабної війни

Відповіді респонденток	Відсоток респонденток, %	
	До 23 лютого 2022 року	Після 23 лютого 2022 року
Ледве зводили кінці з кінцями, грошей не вистачало навіть на необхідні продукти	1,87	32,77
Вистачало на харчування та на придбання необхідних недорогих речей	17,83	50,42
На життя вистачало, але придбання речей тривалого вжитку (меблі, холодильник, телефон) викликало труднощі	38,37	13,24
Жили забезпечено, але крупні покупки були недоступні (квартира, автомобіль)	36,67	3,06
Могли собі дозволити практично все	5,26	0,51
Всього	100	100

Джерело: розроблено автором за результатами опитування

Таблиця 2

Позиції жінок ВПО на ринку праці України до 23 лютого 2022 року та на момент опитування, відсоток респонденток, %

Позиції на ринку праці в Україні	До 23 лютого 2022 року	На момент опитування
Найманий працівник (високо кваліфікована праця)	49,58	25,30
Найманий працівник (низько кваліфікована праця)	16,98	8,32
Пенсіонерка (за віком, за інвалідністю тощо)	10,02	9,17
Самозайнята особа /фрілансер (без оформлення статусу підприємця)	8,32	2,89
Працевдатна особа, що не шукає роботу (наприклад, домогосподарка, догляд за дітьми/декретна відпустка)	6,79	12,73
Фізична особа - підприємець	7,81	5,94
Безробітна у пошуку роботи або з планами виходу на роботу у майбутньому	6,45	39,56
Студентка (коледж, бакалаврат, магістратура)	3,23	3,06
Власниця бізнесу-юридичної особи/робота у власній компанії	2,21	0,17
Учасниця наукових програм (аспірантура, докторантура)	1,70	1,02

Джерело: розроблено автором за результатами опитування

буючи матеріальної підтримки. Руйнування власного дому, втрата роботи, зростання цін та обмеженість доступу до фінансових ресурсів та різних форм матеріальної допомоги, – головні причини погіршення матеріального становища родин.

Широкомасштабна війна призвела до суттєвого погіршення позицій жінок, які стали ВПО, на ринку праці (табл. 2). До війни більшість респонденток (86,59%) були зайнятими в економіці України та успішно будували кар'єру як наймані працівники, самозайняті особи або підприємці. Кожна друга жінка до 23 лютого 2022 року була зайнятою як найманій працівник з висококваліфікованою працею (49,58%).

Широкомасштабна війна не лише змусила жінок покинути місце постійного проживання, але й призвела до негативних структурних зрушень у сфері їх зайнятості:

Відбулося скорочення частки жінок, зайнятих як у сфері висококваліфікованої найманої праці (удвічі з 49,58% до війни до 25,30% на момент опитування), так і сфері низькокваліфікованої найманої праці (удвічі з 16,98% до 8,32%). Одночасно скоротилася частка жінок, що працюють в економіці України як самозайняті та підприємці.

У шість разів зросла частка жінок, що є безробітними та активно шукають роботу з 6,45% до 39,56%.

Збільшення частки економічно неактивних жінок, що є працездатними, але не шукають роботу: з 6,79% до 12,73%.

Таким чином, війна та внутрішнє переміщення на нове місце проживання призвели до суттєвого скорочення рівня зайнятості та зростання рівня безробіття жінок, які стали ВПО.

З початком широкомасштабної війни 6 з 10 жінок, що стали ВПО (56,03% респонденток) погіршили позиції на ринку праці України (рис.4): 45,84% жінок втратили роботу по незалежним від себе обставинам, 3,90% були вимушені під дією зовнішніх обставин змінити роботу на іншу з нижчим розміром оплати праці, 6,28% покинули роботу за власним рішенням.

Загалом 45,81% респонденток (фактично кожна друга жінка) через війну втратили робоче місце, на якому працювали до 24 лютого 2022 року. Оскільки значна частина жінок-ВПО при переміщенні та через призупинення економічної діяльності з початком широкомасштабної війни втратили роботу, вони потребували фінансової та інших форм підтримки. Аналізуючи дані про джерела отримання допомоги жінками-ВПО під час війни (табл. 3), відмітимо основні з них: 77,93% жінок отримували допомогу від державних органів, 49,41% – від волонтерських організацій та фондів, 34,30% – від релігійних організацій, 34,8% – від закордонних фондів, установ, підприємств. Не отримували жодної допомоги лише 3,9% респонденток.

Більшість жінок-ВПО (табл. 4) отримали підтримку у формі продуктів, предметів першої необхідності (88,29%) та грошової допомоги (80,31%). Значна частина жінок отри-

Рис. 4. Вплив війни на зайнятість жінок

Джерело: розроблено автором за результатами опитування

Таблиця 3

Джерела отримання допомоги жінками-ВПО

Назва джерела	Кількість відповідей респонденток	% від загальної кількості респонденток
Від державних органів	459	77,93
Від волонтерських організацій, фондів	291	49,41
Від релігійних організацій	202	34,30
Від закордонних фондів, установ, підприємств	205	34,80
Від родичів, знайомих, друзів	164	27,84
Від підприємства, на якому працюєте (працювали)	54	9,17
Від громадян, з якими ви раніше не були знайомі	58	9,85
Не отримувала жодної допомоги	23	3,90

Джерело: розроблено автором за результатами опитування

мувала психологічну допомогу (11,71%), безкоштовне житло (11,54%), юридичну допомогу (5,77%).

Проте відмітимо, що не було активної підтримки жінок-ВПО у сфері зайнятості та працевлаштування: лише 3,06% респонденток отримали допомогу з працевлаштування, 1,36% – у сфері перекваліфікації/підвищення кваліфікації, 3,23% – допомогу щодо інтеграції до приймаючої громади. Вважаємо це важливою прогалиною програм підтримки ВПО в Україні, особливо у перші місяці війни. Результати опитування показують, що жінки-ВПО мають високу готовність адаптуватися до нових умов та шукати нові можливості на ринку праці: 61,14% респонденток поінформували, що готові за потреби змінити професію або сферу діяльності.

Незважаючи на те, що на момент опитування більшість респонденток (77,42%) перебували на новому місці проживання понад 6 місяців, під час адаптації на ринку праці у приймаючому регіоні жінки-ВПО стикаються з численними перешкодами (табл. 5).

На першому місці проблема, з якою стикається 19,02% жінок-ВПО, та яка пов'язана з роллю жінки як матері: через необхідність опікуватися про малих дітей матері не можуть активно працювати. 15,62% жінок, що мають дітей, готові працювати, однак графік роботи, що пропонують роботодавці, не відповідає їх потребам виконувати роль матері та опікуватися про своїх дітей.

Друга за важливістю проблема (про неї інформують 16,47% жінок-ВПО), — це втрата кар'єри, яку жінка тривалий час розвивала

Таблиця 4

Форми допомоги, отриманої жінками-ВПО

Назва джерела	Кількість респонденток	Відсоток респонденток, %
Продукти/предмети першої необхідності	520	88,29
Грошова допомога	473	80,31
Психологічна підтримка	69	11,71
Безкоштовне житло	68	11,54
Юридична допомога	34	5,77
Допомога у пошуку житла	24	4,07
Допомога по догляду за дітьми/з організації їх дозвілля	20	3,40
Допомога з інтеграції в приймаючій громаді (мовні курси, заняття для розвитку тощо)	19	3,23
Допомога з працевлаштування	18	3,06
Професійна перекваліфікація/підвищення кваліфікації	8	1,36

Джерело: розроблено автором за результатами опитування

Таблиця 5

Проблеми, з якими стикаються жінки-ВПО на ринку праці

Рейтинг	Варіанти відповідей	Кількість респонденток	Відсоток респонденток, %
1	Я маю малих дітей, тому не можу працювати.	112	19,02
2	Втрата кар'єри, яку я тривалий час розвивала.	97	16,47
3	Не можу працевлаштуватися за професією.	92	15,62
4	Я маю дітей, але графік роботи, що мені пропонують, не відповідає моїм потребам як мами.	92	15,62
5	Не можу знайти роботу, що відповідає моєму фаху та досвіду.	92	15,62
6	Потрібно отримувати нові навички або професію.	89	15,11
7	Не можу працювати за станом здоров'я.	62	10,53
8	Моя професія в умовах війни втратила актуальність.	57	9,68
9	Не маю моральних сил розпочинати кар'єру знову чи йти на нову роботу.	56	9,51
10	Не можу знайти жодну роботу.	46	7,81
11	Я живу у населеному пункті (маю житло), де немає роботи.	43	7,30
12	Я висококваліфікована фахівчиня, а мені роботу пропонують низько кваліфіковану.	35	5,94

Джерело: розроблено автором за результатами опитування

до війни. Так, 15,62% жінок-ВПО не можуть працевлаштуватися за своєю професією, 15,62% – не можуть знайти роботу, що відповідає їх фаху та досвіду, 15,11% жінок-ВПО заявили, що їм потрібно отримувати нові навички або професію, 9,58% вважають, що їх професія в умовах війни втратила актуальність. Як наслідок, виникають ситуації, коли жінка змушена погоджуватися на низько кваліфіковану працю, хоча має освіту й досвід для кращої роботи (5,94% респонденток). Отже, жінки-ВПО мають труднощі у реалізації свого професійного потенціалу на ринку праці після переміщення та потребують професійної перекваліфікації, ефективних програм адаптації до ринку праці в умовах війни. Через переміщення та війну багатьом жінкам потрібно будувати кар'єру з початку.

В умовах високого рівня безробіття заробітна плата стала основним критерієм вибору робочого місця для жінок-ВПО (табл. 2). Кожна третя жінка обирає робоче місце, орієнтуючись на розмір заробітної плати. Іншими важливими критеріями при виборі роботи для жінок-ВПО є: можливість працювати дистанційно (14,77% респонденток), врахування роботодавцем потреб жінки (9,17%), безпека (6,96%), зручне розташування місця роботи

(6,11%), гнучкий графік (6,45%), можливість будувати кар'єру (3,90%). Виникає занепокоєння, що через високий рівень безробіття та складнощі з пошуком роботи жінки-ВПО не готові відстоювати свої соціальні гарантії – лише 1,87% вказали цей фактор, як основний при пошуку роботи.

У табл. 7 наведено форми підтримки, яких, згідно з опитуванням, потребують жінки-ВПО для поліпшення економічного та соціального становища, у тому числі й адаптації до ринку праці. В умовах високого рівня безробіття серед жінок-ВПО та наявності значних бар'єрів для працевлаштування в приймаючих регіонах та суттєвого погіршення фінансового стану, найбільше жінки потребують фінансової допомоги (про це зазначили 58,06% респонденток), матеріальної допомоги у предметах першої необхідності (38,71%) та допомоги з житлом (31,75%). Однак, високим є попит на підтримку у сфері освіти та професійної підготовки для адаптації жінок до ринку праці, а саме: у формі можливостей для підвищення кваліфікації, отримання нових професій, актуальних для ринку праці (30,22% респонденток), курсів із вивчення англійської мови (29,54%), допомоги у працевлаштуванні (27,50%), курсів з вивчення української мови (9,34%).

Таблиця 6

Основний критерій вибору робочого місця жінок-ВПО

Варіанти відповідей	Кількість респонденток	Відсоток респонденток, %
Заробітна плата.	208	35,31
Можливість працювати дистанційно.	87	14,77
Урахування роботодавцем мого статусу матері (гнучкий графік, лікарняні).	54	9,17
Безпека.	41	6,96
Зручне місце розташування роботи.	36	6,11
Графік роботи.	38	6,45
Можливості будувати кар'єру.	23	3,90
Взаємини в колективі.	9	1,53
Престижність, соціальний статус.	8	1,36
Соціальні гарантії.	11	1,87
Всього	589	100,00

Джерело: розроблено автором за результатами опитування

Досить високим є інтерес жінок-ВПО до відкриття власної справи як варіанту самореалізації та способу отримання доходів в економіці України. Жінки-ВПО зацікавлені у отриманні консультацій, навчання щодо відкриття власної справи (14,77%), готові робити перші кроки у бізнесі за умов наявності фінансової підтримки для відкриття власної справи (22,41%). Для успішної адаптації до ринку праці жінки-ВПО потребують специфічних форм підтримки, пов'язаних з їх особливими потребами як жінок, зокрема в адаптації робочих місць до можливостей та потреб жінок (про цю потребу заявили 15,96% респонденток).

Важливою частиною опитування була оцінка жінками-ВПО своїх можливостей та перспектив на ринку праці (табл. 8). Аналіз проводився за чотирма критеріями:

1. Розвиток кар'єри: 35,99% опитаних вважають, що немає жодних можливостей досягти цієї цілі (оцінка 1 або 2), тоді як лише 14,77% вважають, що у них є всі можливості (оцінка 5). Це може бути пов'язано з втратою кар'єрних можливостей та /або роботи через війну та переміщення, невідповідність кваліфікації жінок потребам ринку праці, невпевненістю жінок у майбутньому.

2. Можливість знайти роботи, що відповідає потребам респондентки: 24,79% опитаних вважають, що немає жодних можливостей знайти таку роботу (оцінка 1 або 2), тоді як 14,60% вважають, що у них є всі можливості (оцінка 5).

3. Стабільний дохід (зарплата): 20,37% опитаних вважають, що немає жодних можливостей мати стабільний дохід (оцінка 1 або 2), тоді як 29,71% вважають, що у них є всі можливості (оцінка 5).

4. Зайнятість у підприємстві: 50,76% опитаних вважають, що немає жодних можливостей займатися підприємством (оцінка 1 або 2), тоді як 13,07% вважають, що у них є всі можливості (оцінка 5). Вважаємо, що обмежені ресурси, фінансові ускладнення та відсутність підтримки можуть становити перешкоди для підприємницької діяльності. Однак, спостерігається високий інтерес жінок-ВПО до відкриття власної справи.

Висновки. У результаті проведеного дослідження доведено, що широкомасштабна війна та внутрішнє переміщення призвели до суттєвого погіршення позицій жінок, що стали ВПО, на ринку праці. Відбулося суттєве скорочення рівня зайнятості та зростання рівня безробіття серед цієї вразливої групи жінок.

Жінки-ВПО мають труднощі у реалізації свого професійного потенціалу на ринку праці після переміщення та потребують професійної перекваліфікації для адаптації до ринку праці в умовах війни. Основні проблеми, з якими стикаються жінки на ринку праці, включають невідповідність умов праці потребам жінок-матерів, втрата кар'єри, обмежені можливості працевлаштування за професією та наявними навичками. Виявлено, що жінки-ВПО мають високу готовність адаптуватися

Таблиця 7

**Форми підтримки, яких потребують жінки-ВПО
для поліпшення економічного та соціального становища**

Варіанти відповідей	Кількість респонденток	Відсоток респонденток, %
Фінансова допомога.	342	58,06
Матеріальна допомога у предметах першої необхідності.	228	38,71
Допомога з житлом.	187	31,75
Можливості для підвищення кваліфікації, отримання нових професій, актуальних для ринку праці.	178	30,22
Мовні курси (англійська мова).	174	29,54
Допомога у працевлаштуванні.	162	27,50
Фінансова підтримка для відкриття власної справи.	132	22,41
Забезпечення можливості здобуття якісної освіти дітям.	123	20,88
Кращий доступ до медицини.	119	20,20
Адаптація робочих місць до можливостей та потреб жінок.	94	15,96
Консультації, навчання щодо відкриття власної справи.	87	14,77
Мовні курси (українська мова).	55	9,34
Вирішення проблем з нестачею місць у дитячих садках.	49	8,32
Допомога щодо відновлення/оформлення документів.	25	4,24
Вирішення проблем з нестачею місць у шкільній, професійній освіті для дітей.	23	3,90
Інше.	12	2,04

Джерело: розроблено автором за результатами опитування

Таблиця 8

**Оцінка жінками-ВПО рівня своїх можливостей досягнути цілей на ринку праці
у майбутньому за шкалою від 1 (немає жодних можливостей, нереалістично) до 5
(є всі можливості, це реалістична ціль), відсоток респондентів**

Можливості	Оцінка можливостей					Всього
	1	2	3	4	5	
Розвивати кар'єру	35,99	18,51	21,22	9,51	14,77	100,00
Знайти гідну роботу, що відповідає власним побажанням	24,79	21,39	28,52	10,70	14,60	100,00
Мати стабільний дохід	17,83	20,71	29,71	11,38	20,37	100,00
Займатися підприємництвом	50,76	15,11	16,13	4,92	13,07	100,00

Джерело: розроблено автором за результатами опитування

до нових умов на ринку праці, оскільки погоджуються за потреби змінити професію або сферу діяльності. Досить високим є інтерес жінок-ВПО до відкриття власної справи як варіанту самореалізації та способу отримання доходів в економіці України.

Ключовими критеріями при виборі роботи для жінок-ВПО є заробітна плата, можливість дистанційної роботи, урахування специфічних гендерних потреб жінок роботодавцем та безпека. Більшість жінок-ВПО перемисти-

лися разом з неповнолітніми дітьми, а тому урахування даного фактора роботодавцями, органами влади є надзвичайно важливим для успішної адаптації жінок до ринку праці. Суттєвою підтримкою для поліпшення зайнятості жінок ВПО може бути допомога в отриманні нових професій, актуальних для ринку праці, проходженні курсів із вивчення англійської мови, допомога у працевлаштуванні, адаптації робочих місць до можливостей та потреб жінок.

Таким чином, аналіз результатів опитування жінок-ВПО в Україні підкреслює необхідність забезпечення підтримки жінок на ринку праці з урахуванням їх специфічних потреб, що дозволить покращити їх економічне та

соціальне становище. Врахування результатів дослідження державними, громадськими та приватними організаціями допоможе сформувати та реалізувати ефективну політику у сфері зайнятості та підтримки ВПО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Е-дані. Внутрішньо переміщені особи. Державне підприємство «Інформаційно-обчислювальний центр Міністерства соціальної політики України». URL: <https://www.ioc.gov.ua/dashboardVpo>.
2. Трубавіна І. М. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні як основа ведення випадку в соціальній роботі з ними / Гібридна війна на Сході України в міждисциплінарному вимірі: витоки, реалії, перспективи реінтеграції : зб. наук. пр. / Держ. закл. "Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка ; [за заг. ред. В. С. Курило, С. В. Савченко, О. Л. Караман]. – Старобільськ : ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2017. С. 320–342. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/1222>.
3. Fawcett, J. T. (2019). *Women in the cities of Asia: Migration and urban adaptation*. Routledge, 2019. URL: <https://www.routledge.com/Women-In-The-Cities-Of-Asia-Migration-And-Urban-Adaptation/Fawcett/p/book/9780367216474>.
4. Hlibko, Serhii; Rozghon, Olha; Podrez-Riapolova, Iryna V. Problems of the Implementation of Economic Rights of Internally Displaced Persons. *L. & Innovative Soc'y*, 2022, 10. DOI: [https://doi.org/10.37772/2309-9275-2022-1\(18\)-1](https://doi.org/10.37772/2309-9275-2022-1(18)-1).
5. IWM-PIASt. Problem aspects of economic and social situation of women forced migrants and ways to their solving: the experience of Ukraine and Poland. IWM-PIASt Fellowship Programme, 2022.
6. Kok, S., Bosch, N., Deelen, A., & Euwals, R. Migrant women on the labour market: On the role of home-and host-country participation. IZA Discussion Paper. 2011. No. 5817. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1877630>.
7. O'Neil, T., Fleury, A., & Foresti, M. Women on the move. *Migration, Gender Equality and the 2030 Agenda for Sustainable Development*. ODI. 2016. URL: <https://odi.org/en/publications/women-on-the-move-migration-gender-equality-and-the-2030-agenda-for-sustainable-development>.
8. Yeoh, B. S., Huang, S., & Gonzalez III, J. Migrant female domestic workers: debating the economic, social and political impacts in Singapore. *International Migration Review*. 1999. Vol. 33(1). P. 114–136. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/12294976>.

REFERENCES:

1. E-dani. Vnutrishno peremishcheni osoby. Derzhavne pidpriemstvo «Informatsiino-obchysliuvalnyi tsentr Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy» [E-data. Internally displaced persons. State enterprise "Information and Computing Center of the Ministry of Social Policy of Ukraine".] (in Ukrainian) URL: <https://www.ioc.gov.ua/dashboardVpo/> (accessed June 19, 2023).
2. Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy. Vnutrishno peremishcheni osoby [Ministry of Social Policy of Ukraine. Internally displaced persons]. Available at: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html> (accessed June 19, 2023).
3. Trubavina I. M. (2017) *Problemy vnutrishno peremishchnykh osib v Ukraini yak osnova vedennia vypadku v sotsialnii roboti z nymy* [Problems of internally displaced persons in Ukraine as the basis of case management in social work with them]. Starobilsk : DZ «LNU im. T. Shevchenka». (in Ukrainian)
4. Fawcett, J. T. (2019). *Women in the cities of Asia: Migration and urban adaptation*. Routledge. Available at: <https://www.routledge.com/Women-In-The-Cities-Of-Asia-Migration-And-Urban-Adaptation/Fawcett/p/book/9780367216474>.
5. Hlibko, S., Rozghon, O., & Podrez-Riapolova, I.V. (2022). Problems of the Implementation of Economic Rights of Internally Displaced Persons. *L. & Innovative Soc'y*, 10. DOI: [https://doi.org/10.37772/2309-9275-2022-1\(18\)-1](https://doi.org/10.37772/2309-9275-2022-1(18)-1).
6. IWM-PIASt (2022). Problem aspects of economic and social situation of women forced migrants and ways to their solving: the experience of Ukraine and Poland. IWM-PIASt Fellowship Programme.
7. Kok, S., Bosch, N., Deelen, A., & Euwals, R. (2011). Migrant women on the labour market: On the role of home-and host-country participation. IZA Discussion Paper No. 5817. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1877630>
8. O'Neil, T., Fleury, A., & Foresti, M. (2016). Women on the move. *Migration, Gender Equality and the 2030 Agenda for Sustainable Development*. ODI. Available at: <https://odi.org/en/publications/women-on-the-move-migration-gender-equality-and-the-2030-agenda-for-sustainable-development>.
9. Yeoh, B.S., Huang, S., & Gonzalez III, J. (1999). Migrant female domestic workers: debating the economic, social and political impacts in Singapore. *International Migration Review*, 33(1), 114–136. Available at: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/12294976>.